

DISSERTATIO ACADEMICA
DE
GENUINA NOMINIS *J E H O V A* (mm)
ORIGINE,

quam,

CONSENSU AMPLISS. FAC. PHILOS. IN ACAD. AB.
PRÆSIDE

JOHANNE BONSDORFF,

Litter. Græcar. Prof. Ord.

PRO GRADU PHILOSOPHICO

publico examini offert

CAROLUS DETTLAV. SIPELIUS,

V. D. Minister

Tavaſtenſis.

In Auditorio Philoſophico die XIX Aprilis MDCCCXV.

horis a. m. ſolitis.

DISSERTATIO DE
DE
GENITIVA ROMANIS (GENOVA 1771)
ORIGINAL

Consensu Auctoris Theodori in Aetate
PRÆTOR
JOHANNES BONSDORFF

CAROLUS DEITMAN SIBELIUS
- 4. U. Auctoris
Jussu

In Aulicis Philologis die XIX Apr. 1771
habetur in Aetate

ALICE, 1770

Αἴσια λεγεται παρα τοις φιλοσοφοις, το
τους μη μανθανοντας ορθως ακειν ονομα
των, κακως χερσθαι και τοις πραγμασι.

PLUTARCHUS in *Is. Et Osir.*

Quemadmodum ex altera parte in confesso est,
immortalium cum mortalibus, in scriptis ve-
terum profanis, inprimis vero carminibus Homeri-
cis, sæpissime occurrentia colloquia, ex more pri-
scorum, cogitata sua ausaque, præcipue autem præ-
senti fortique animo suscepta consilia, quia ex ipsius
animi natura derivare nondum intellexerant, ad
Deos, aut suggerentes & inspirantes, aut excitantes
stimulantesque, transferendi, originem suam duce-
re (a); atque etjam orbis antiqui Legumlatoribus
A lon.

a) Verissime jam monuit AMMIANUS MARCELLINUS (*Res.
gestar. L. XXI. C. 28.*), ex sempiternis Homeri carmini-

longe celeberrimis, ut nihil de Religionum dicamus auctoribus, leges suas divina informatione, ut tanto majorem sibi suisque statutis conciliarent auctoritatem, placuisse superstruere: ita neque ex altera parte negari poterit, frequentes inter Mosen & Jehovam in Pentateucho commemoratos sermones, laudati moris antiqui ratione habita, esse explicandos; tantoque minus vitio vertendum esse Mose, quod ipse, Rempublicam Israëlitarum adornaturus religioneque & legibus temperaturus, cum Numine, cujus cultum civibus injungere studuit, e re sua duxerit simulare commercium, quo certius sit, apud Græcos, Zaleuchum a Minerva, Lycurgum ab Apolline, Rhadamantum & Minoëm a Jove, apud Romanos vero, Numam Pompilium a Dea Egeria, leges suas acceptas venditasse, similesque de Mnevi, Ægyptiorum, Zamolxi, Getarum, Zathraustoque, Arimasporum, nomothetis circumferri fabulas (b).

Le-

bus intelligi, non Deos caelestes cum viris fortibus collocatos, nec adfuisse pugnantibus, vel juvisse; haud tamen minus superstitione, familiares genios cum iisdem versatos fuisse, statuit.

b) Cfr. de his omnibus Legumlatoribus, DIODORI SICULI *Biblioth. Hist.* L. I. C. XCIV. Edit. WESSELIINGII, STRABONIS *Geogr.* L. X. p. 332, it. L. XVI. p. 524. Edit. CASAUBONI A. 1587, WALERII MAXIMI *Dictor. memorabil.* L. I. C. II, LIVII *Histor.* L. I. C. XIX.

Legentibus itaque nobis Exodi Capite III: Mosen, facta sibi jam a Deo patris sui, Abrahami, Isaaci & Jacobi, Israëlitas ex Ægypto educendi promissione, initio quidem, quomodo grave adeo fusciperet, administraret atque perficeret negotium, quidque, si de nomine Dei istius interrogarent Iraëlitæ, responderet, hæsisse dubium, at divinitus, & quidem viva Dei voce, confirmatum fuisse & edoctum; non tam credere fas est, hæc omnia, ut verbotenus audiunt, re vera ita accidisse, quam potius, Mosen, postquam semel popularium suorum libertatem vindicare eosdemque e sædissima, cui in Ægypto commorati advevisent, idololatria ad unius Dei cultum revocare cepisset consilium, inter alia, quæ sibi in opere difficillimo peragendo obversarentur, dubia, etjam in illum, quonam nomine Deum huncce nuncuparet, incidisse scrupulum, tandemque, hoc quoque sibi evulso, Numinis, quod suo jam ævo, *αυω-
νυμωσ* licet, coluissent Patriarchæ, interpretem agere, cultumque Ejus sub nomine *Jehovah* instaurare (c), in animum sibi induxisse, Exodi vero auctorem,

A 2

c) Collato *Exodi Capite III.* cum *Cap. VI. v. 3*, clare admodum patet, idem utique, quod Patriarchæ coluerunt, Numen, postea sub *Jehovæ*, antea ipsis inaudito, innotuisse nomine; indeque omnino sequitur, Patriarchas, ad instar Pelasgorum (qui olim quidem, teste HERODOTO *Histor. L. II. f. Euterpe*, Deos invocarunt, nulli eorum aut nomine aut cognomine, quippe quod nondum audiis-

rem, quisquis is demum fuerit, cogitata hæcce & dubia, ex more veterum narrandi dramatico, forma colloquii inter Mosen & Jehovam induisse.

Quæ vero cum ita sint, neque dubium esse poterit, quin Moses *Jehovæ* nomen, aut suopte ingenio finxerit, aut aliunde gentium transtulerit.

Perpendentibus tamen nobis, Ægyptios, ut *πολιτεία* & scientiarum cultura, ita & religione cæteras gentes præcessisse, nec Græcos solum, quippe quo-

sent, imposto, dein vero, multo temporis progressu, nomina ex Ægypto allata adsciverant), Celtiberorum (qui item, referente STRABONE *Geogr. L. III. p. 113*. Edit. supra cit., Deum quendam venerabantur *αωνυμον*), aliarumque antiquarum gentium (quarum Diis *αωνυμοις* s. *αγγοσις* erecta altaria commemorant PAUSANIAS *Descr. Gr. L. V. p. 412*. Edit. KÜHNII, DIOGENES LAËRTIUS L. I. Segm. 110., LUCIANUS in Dialogo, cui titulus: *Φιλοπατρις*, Paulusque *Apostolus Act. XVII. 23*), Deum adorasse anonymum. Quamvis etenim nomen *Jehovæ* in ipsa Patriarcharum sæpius occurrat historia, cave tamen hinc, ut plerique, etjam recentiores, volunt interpretes, credas, *vocem* istam Patriarchis notam fuisse, *rem* autem designatam minime. Multo namque probabilius est, editorem Pentateuchi, quia, postquam Ægypto jam exiissent Israëlitaë, omnibusque adeo innotuisset nomen *Jehovæ*, confectus est, nomen istud, etjam in memorabilibus Patriarcharum enarrandis, per prolepsin historicam usurpasse.

quorum ex Ægypto antiquitus advenissent coloni, sacra sua, immo Deorum, quemadmodum expresse testatur HERODOTUS (*d*), cognomina, ab avita hacce mutuasce gente, verum etiam Israëlitas, utpote qui per plura secula in Ægypto commorati, indigenarum sibi dominantium sensim atque sensim, ut asolet, induiscent mores, magnam, emigrantes tandem, rituum & cerimoniarum, quibus vere abundavit Mosaiica Religio, partem, indidem traduxisse (*e*): in eam facile adducimur suspicionem, genuinam vocis *Jehovah* originem, in veterum Ægyptiorum theologia, cujus quidem mysteriis Mosen, ut in aula Pharaonea educatum omnique, vel Luca teste *Act. VII. 21, 22*, Ægyptiorum sapientia eruditum, initiatum fuisse facile credideris, esse quærendam. Tanto autem majori jure hoc quidem suspicamur, quod extra omnem dubitationis aleam positum sit,

Ægy-

d) l. c. & paulo superius, initio ejusdem Libri *Euterpes*.

e) Hoc utique plurimis exemplis fatis superque docuerunt & comprobarunt Anglorum duumviri, SPENCER & MARSHAM, ille quidem in opere doctissimo *de legibus Hebræorum ritualibus*, hic autem in *Canone Chronico*; adeo ut frustra omnino sint, quæ VITSIUS in *Ægyptiacis*, pietate magis, quam argumentorum vi ductus, in contrariam partem dislerat: "quasi (ut ait SPENCER L. c. p. 521.) ritus aliquis externus simpliciter & per se spectatus, melior esset quod a Patriarchis, aut pejor quod ab Ægyptiis aut aliis gentibus, originem derivaret."

Ægyptios, antiquissimis, quibus datum non erat (ut & per se difficile est) Naturam a Deo discernere, temporibus, inter alia, quæ cœlo eminent, astra, Lunam, quia incrementa Nili omnemque proinde Ægypti fertilitatem ab eadem pendere existimarint, tempusque, non ad Solis, sed ad Lunæ cursum, determinarint, primitus sub simplici & proprio nomine *Jo*, dein vero sub *Isidis* cognomine, ut maximum omnium, ne *Sole* quidem sive *Osiride* excepto, coluisse Nomen (*f*), gravesque svadeant, ex ipsis Vete-
teris

f) Quæ huc faciunt argumenta, collegit JABLONSKI in *Pantheo Ægyptiorum P. II. L. III. Cap. 1.*; ad quem igitur locum, ne adum agere videamur, Lectores relegamus. Haud facile tamen, Lunam, anno circiter 320 post exitum Israëlitarum ex Ægypto, *Isidis* nomine donatam fuisse, nobis persuadebit Clarissimus Vir. Ipsa enim de *Jo*, Innachi Regis filia, in Ægyptum translata *Isidis*que nomine culta, a JABLONSKIO recitata, fabula, satis videtur innuere, vix ac ne vix quidem serius regnante in Argolide Innacho, Moli, secundum vulgarem Chronologorum computationem, ætate minime posteriori, ortum fuisse *Isidis* nomen. Fluvii vero, qui ab eodem Innacho nomen traxerat, filiam cogitare, HERODOTI, cæterorumque veterum Scriptorum, qui fabulæ hujus mentionem faciunt, non patitur auctoritas. -- Conferri cæterum merentur, quæ de Planetarum apud Ægyptios cultu observat GATTERER in *Commentat. de theogonia Ægyptiorum* (*Commentatt. Societ. Götting. T. VIIo inserta*), itemque, quæ de *Jo* atque *Iside* habent DUPUIS *origine de tous les cultes* T. II. p. 460. seqq., & BANIER *Erläu-*

teris Testamenti oraculis petendæ, rationes, cultum *Jehovæ* e *σεληνολατρεία* Ægyptiorum ortum suum duxisse, ipsumque nomen e laudato Coptico vocabulo *Joh*, cum articulo *Pi-joh* (g), esse formatum.

Observare itaque liceat primo, quod caput est rei, nomen proprium *Jah* (יָהּ), quo in sacris Veteris Testamenti Bibliis passim, raro licet, appellatur Israëlitarum Deus, ab altero nomine *Jehovah* (יהוה) nequaquam, ut vulgo postulant Interpretes & Lexicographi, esse decurtatum, verum contra, hujus, e Coptico *Joh*, quocum bene admodum concinit, oriundum, videri etymon (h). Præterquam enim quod
 loca

terung der Götterlehre u. Fabeln aus der Gesch. T. II. p. 31. seqq.

g) v. La CROZE *Lexic. Ægyptiaco-Lat.* sub hac voce.

h) ROSENMÜLLER in *Scho.* ad *Jes.* XII. 2. nomen יָהּ ad Ægyptiacum refert *ιαω*, indeque nomen *Jehovah* formatum esse existimat. Hoc vero, satis quamvis notum esse judicet, undenam hauserit, ne conjectura quidem valemus assequi, nisi *θεον ιαω*, cujus mentio facta est in oraculo *Apollinis Clarii* (ap. MACROBIUM *Saturnal.* L. I. C. XVIII.) in animo habuerit. Sed si vel maxime concedamus, quod neque per se a vero videtur abhorrens, Gnosticum oraculi hujus auctorem ad Deum Ægyptium, *Harpokratem*, respexisse; haud tamen facile quisquam, ipsum nomen *ιαω* Ægyptiactæ esse originis, Harpokra-

loca Biblica, in quibus, aut junctim legitur utrumque nomen, & quidem ita, ut *Jah* per sequens *Jehovah* exponatur (*i*), aut etiam ut nomen *Dei* expresse declaratur *Jah* (*k*), omnem tollant contractionis suspicionem, nullaque reddi possit ratio, cur non frequentius scriptionis compendio יהוה, si quidem re vera a nomine sic dicto tetragrammato esset contractum, usi sint ipsi Sacri Scriptores, aut saltem post eos Librarii; frustra omnino in lingua Hebraica, nisi genio ejus vim inferre tibi, placeat, vocis יהוה quæstionis radicem.

Dein vero tenendum est, aureum illum, sive potius ligneum auro obductum, quem, Mose absente, sibi relictus confecerat Aharon, Deumque suum, qui se ex Ægypto eduxisset, proclamavit populus, *Exodi Capite XXXII.* commemoratum, vitulum, in imitationem bovis, quem magna religione vivum apud se aluerunt atque foverunt Memphitæ, *Apidis*que nomine ut sanctissimum *Luncæ* vel *Isidis* simulacrum

temque Mosis jam ævo innotuisse, probaverit. Cfr. interim de hac re JABLONSKI L. c. P. I. L. II. C. VI., & CUPERI *Harpocrates*.

i) v. *Jes.* XII. 2., & si hunc locum ob critica dubia rejeceris, *Jes.* XXVI. 4.

k) v. *Pf.* LXVIII. 5. 19.

crum adorarunt Ægyptii (1), prout nostra ætate,
 B præ-

1) Negandum quidem non est, STRABONI (L. XVII. p. 555. Edit. cit.) *Apin* eundem esse cum *Osiride*; DIODORUM vero SICULUM (L. I. C. XXI. Edit. cit.), atque PLUTARCHUM (*de Iside & Osiride*, oper. vol. VII. p. 496. coll. p. p. 430, 437, 452, Edit. REISKII), & *Apin*, & *Mnevin* (bovem Heliopoli nutriri & coli solitum), eidem *Osiridi* sacrosos fuisse, ponere; sed horum, *Apin* & *Mnevin* aperte, ut videtur, confundentium, testimoniis jure opponimus AMMIANUM MARCELLINUM (L. XXII. C. XXXIII.), ÆLIANUM (*de animal. L. XI. C. XI.*), SUIDAM (in *Lex.* sub voce *απης*), & PORPHYRIUM (ap. EUSEBIUM *præpar. Evang. L. III. C. XIII.*), quippe qui omnes uno quasi ore testantur, *Mnevin* Soli s. *Osiridi*, *Apin* vero Lunæ s. *Isidi* consecratos voluisse superstitionem Ægyptiacam. Accedit, candidantem, quæ in *Apide* adesse debuit, maculam, testibus AMMIANO (l. c.) & PLINIO (*Hist. Natur. L. VIII. C. XLVI.*), Lunæ representasse cornua, eoque ex argumento, *Isidi* solummodo dicatum fuisse *Apin*, maxime videri probabile. Immo nec ablonum fuerit statuere, bovem *feminam*, *Apide*, *masculum* autem, *Mnevi*, esse intelligendum; testatur namque HERODOTUS L. citato, boves feminas, quia Ildis simulacrum muliebri esset, bubulis præditum cornibus, quemadmodum Jo Græci describunt, Deæ huic fuisse consecratos. — Quemadmodum vero *Isis* Ægyptiis Numen fuit omnium maximum (quod quidem, præter argumenta a JABLONSKIO l. c. proposita, satis superque docent HERODOTUS L. citato & APULEJUS *metamorphos. L. XI.*); ita *Mnevis* secundos post *Apin*, teste ipso PLUTARCHO (L. c. p. 437.), honores obtinuit,

præeuntibus LACTANTIO (m), HIERONYMO (n), & ISIDORO HISPAL. (o), ponunt interpretes, sine dubio, æque ac vitulos aureos Jerobeami (p), fabricatum fuisse; nullo autem explicari posse pacto, qui factum fuerit, ut ipse Summus Israëlitarum Sacerdos, Aharon, nulla legis Mosaicæ de non faciendis & colendis Deorum imaginibus (q) ratione habita, promptus adeo atque paratus ad morem populo, qui ut Deum sibi faceret efflagitasset, gerendum (r), *vituli,*

m) *Institut. Divin. L. IV. C. 10.*

n) in *Hof. Cap. IV. v. 15.*

o) *Originum L. VIII. C. II.*

p) *Cfr. I. Reg. XII. 26. seqq.*

q) Occurrit hæc lex prima vice *Exod. XX. 4.*; læpius vero repetita est in Deuteronomio. — Hinc neque inepte observat STRABO (L. XVI, p. 523. Edit. cit.), Mosen affirmasse atque docuisse, Ægyptios non recte sentire, qui bestiarum ac pecorum imagines Deo tribuerunt — id vero solum esse Deum, quod nos & terram & mare continet — — cujus profecto imaginem nemo — similem audeat effingere.

r) In eo quidem operosi sunt Interpretes, ut doceant, Aharonem, Israëlitis flagitantibus palam resistere non ausum, eos, quum ipsorum inaures peteret, deterrere voluisse, ne in peccatum ruerent; verum hocce, a Judæis interpretibus, ut Aharonis quodammodo incurrerent cul-

tuli, præ cæteris, quæ magna multitudine Diis suis Ægyptios consecrasse novimus (s), animalibus, simulacrum Israëlitis adorandum apparare in animum sibi induxerit, nisi, idolo hocce, ad Ægyptium Lunæ archetypon, *Apidem*, effictio, Israëlitarum quoque recens cognominatum Numen commodissime repræsentatum fore, eum censuisse, asumere tibi placeat. Quod si autem Lunæ imaginem Numini Israëlitarum exprimendo judicavit accommodatum, quid, quæsumus, aliud, hoc quidem arguit, quam Summum Sacrorum apud Israëlitas Antistitem, qui utique, undenam egressa esset Mosaica Religio, ignarus esse non potuit, natalia cultus *Jehovæ* ad Lunæ apud Ægyptios sacra retulisse.

Neque illud denique silentio prætermittendum est, fundamentum legis Mosaicæ de nomine *Jehovah* sub pæna capitis non enuntiando (t), admisa, quam

B 2

pro-

pam, excogitatum (vid. BOCHART *Hieroz. P. I. p. 333.*), interpretamentum, utpote e sacro textu minime haulum, nullam mereri videtur attentionem.

s) Cfr. PHILO JUDEUS in Libro de Decalogo.

t) Nos quidem non latet, legem hancce, *Levit. XXIV. 16.* occurrentem, de *blasphemia* *Jehovæ* vulgo explicare Interpretes. Hæc tamen interpretationi cum maxime obstat, vocem כַּפַּר eadem utique significatione versibus 11 & 16 occurrere, in priori vero commate, ubi verbum

propofuimus, nominis derivatione, intellectu videri facillimum. Vix enim aliud tum quidem, fanctione hacce memorabili, Mofis efle potuit confilium, quam ut indignam, cui multi adhærerent, faniori fuæ de Deo *ασωματω* doctrinæ nimis quantum adverfantem, *σελινολατρειαν*, vel ipfius nominis, quod *lunæ* per fe ideam involveret, eoque forfan ipfo conviciandi materiem *Ægyptio*, qui anſam dederat legi (u), præbuiſſet, uſum interdicendo & ad morem *Ægyptio-*
rum

maledictionis proprium ללך mox ſequitur, *enuntiandi* ſine dubio tueri no ionem, atque durioſam omnino videri ellipſin, ſi ad נקב v. 16. ab antecedenti oratione (v. 11. 15.) vocabulum ללך cum plerisque interpretibus ſubintellegeris; alteram interpretandi viam, quam ingreſſi ſunt plerique veteres, omnesque Judaici, interpretes, vocabulum ſcilicet נקב hic, ut alias ſæpe, *depronuntiatione* ſolum eſſe intelligendum, præferimus. Atque opinamur quoque, ne ſic quidem facile tritam hancce a veteribus viam deſerere potuiſſe recentiores, niſi e Codice Moſaico legem fanctione horrendam, cujus nulla in textu ſacro ad eſſe videretur ratio, voluiſſent expungere. Hoc ſaltem certum eſt, illuſtrem MICHAËLIS, qui, in verſione & notis ad h. l., Judaicos ſecutus fuit interpretes, poſtmodum, in *Mof. Recht* §. 251., dicta, quia major ſibi videretur poena, quam culpa, retractaſſe.

u) Cfr. *Levit. XXIV, II. ſeqq.*

rum sanctum esse jubendo (v) præcaveret. Immo nec veri videtur absimile, legem modo allatam, primitus quidem nonnisi nominis *Jah* in communi vita usum respexisse, eamque fortassis ob causam, nomen hocce, licet antequam prodierat lex ista usitatum (x), postea tamen, in Pentateucho minime, in cæteris autem Veteris Testamenti Libris, prout prius, aut ferius, cum jam in oblivionem venisset genuinus loci Mosaici sensus, exarati fuerint, vel nusquam, vel rarissime, Psalmos Davidis si exceperis, occurrere; Leviticorum vero editorem, quia originarium *Jah*, utpote lege ista vetitum, adhibere religioni sibi duxisset, illud cum synonymo *Jehovah* commutasse, eoque ipso, currente tempore, non modo Judæis, summam nominis *Jehovah* sanctitatem vindicandi, verum etiam Alexandrinis Interpretibus, utrumque nomen per *κύριος* ubique transferendi, ansam dedisse commodissimam.

Pone-

n) E PLATONIS *Dial. XIII. de Legibus* s. *Epinomi* conjicere licet, nomen *Anubis* s. *Mercurii* sanctum adeo habuisse Ægyptios, ut, qui publice illud pronuntiasset, omnem religionem profanasse videretur. Atque idem quoque innuit CICERO *de natura Deor. L. III. C. XXII.* his verbis: "Quartus" (Mercurius) "Nilo patre, quem Ægyptii nefas habent nominare,"

x) Cfr. *Exod. XV. 2. XVII. 16.*

Ponere ergo convenit, ultimam vocis *Jehovah* originem e Coptico *Joh* derivandam esse; Mosen vero, ut suorum quoque auribus, quibus nonnisi nomina placerent *significativa*, satisfaceret, nomini huicce notionem *existentiæ*, quasi e radice Hebraica יהוה descenderet, subjecisse (y). Veremur tamen, ne in hac quoque etymologia videatur *αιγυπτιαζων*. Si enim genuina est & satis antiqua, quam Minervæ sive Iddi tribuit græceque exhibet PLUTARCHUS (z), Templi Saitici inscriptio: *εγω ειμι παν το γεγονος, και ον, και εσομενον και τον εμον πεπλον ουδεις πω θνητος απεκαλυψεν* (aa); vix dubitamus, quin Moses ideam *θεοντος* ex Ægypto quoque traduxerit. Improbabile saltem est, Ægyptios, quos quidem priscis temporibus — seriora namque, sub Græcorum & Romanorum dominatione, secula, quibus originalis Ægyptiorum jam periisset genius, nihil moramur — Israëlitas maximo & odio & contentui habuisse novimus

y) Cfr. *Exod.* III. 14. 15.

z) *de Iside & Osride* p. 396. Edit. cit. -- Occurrit quoque eadem hæc inscriptio apud PROCLUM L. I. in *Timæum Platonis* p. 30.

aa) Cfr. que de celeberrima hacce inscriptione disputant CUDWORTH in *System. intellect.*, venerandusque Editor MOSHEMIUS, p. 398. seqq., JABLONSKI L. c. P. I. p. 65. seqq., atque MEINERS *Versuch über die Religi. Gesch. der Ägyptier* p. 285. seqq.

mus (bb), Mosaicam nominis *Jehovah* interpretationem ad suam *Isidem*, ut MICHAËLIS (cc) & post eum ROSENMÜLLER (da) asserunt, transtulisse. Quidquid sit, negari non poterit, Mosén, ad res suas & consilia appositè, itemque ingeniose, *Jehovæ* nomen explicasse. Cave tamen in nomine hocce tantum ingenii quæras acumen, ut tria eidem inesse tempora, *Jod* scilicet e futuro petitum, *cholem* e participio (quo Hebræi præsens indicant tempus), & *Kamets* e præterito, ita ut nomen illud eum designet, *qui idem semper fuit, est, eritque*, quæ artificiosa magis quam vera est multorum interpretatio, statuas. Ut enim taceamus, Masoreticam nominis *Jehovah* pronunciationem perquam esse dubiam (ee), longeque ab eadem distare, quæ apud Exoticos obtinere, pronuntiandi rationes (ff); nulla certe, neque in Penta-

ten-

bb) Cfr. SPENCER *L. c.* p. 532. seqq.

cc) *Supplen. ad Lex. Hebr.* p. 524, 25.

dd) *Schol. ad Exod.* III. 14.

ee) Cfr. quæ hanc in rem disputata sunt in *Decas Exercitationum Philol. de vera pronuntiatione nominis Jehovah c. præfat.* RELANDI, & CLERICI *Commentar. ad Exod.* III. 15.

ff) Sic ex gr., Tyriorum, alii, ut e PORPHYRIO & PHILONE BYBLIO (ap. EUSEBIUM *præpar. Evangel. L. I. C. V. & X.*) discimus, nomen *Jehovæ* extulere *jevow*, alii vero, ut CLEMENS ALEX. (*Stromat. L. V. p. 562. oper.*)

teucho, nec in cæteris Veteris Testamenti Libris, argutæ adeo interpretationis occurrunt vestigia. Auctorem vero Apocalypseos Johanneæ, verbis, æternitatem Dei describentibus, ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος Cap. I. v. 4., laudatam nominis *Jehovah* interpretationem respexisse, non magis probabile est, quam versum, cujus meminit PAUSANIAS (gg):

Ζεὺς ἦν, Ζεὺς ἐστὶ, Ζεὺς ἐσσεταί, ὦ μεγάλε Ζεῦ

idem sacrosanctum, in *Jovem* translatum, spectare nomen. Verum esto quoque, prægnantem nominis *Jehovah* significationem menti Johannis re vera observatam fuisse; inde tamen nihil aliud sequitur, quam, suo jam tempore, invaluisse hanc, EPIPHANIO (hh) quoque placentem, explicationem.

testatur, *ισω*. Samaritani vero, teste THEODORETO (Quæst. XV. in Exod., opp. T. I. p. 86., coll. L. V. Heret. fabul. Cap. III. de Spiritu S. opp. T. IV. p. 760), idem nomen expresierunt per *ιαβε* sive *ιαβαι*. DIODORUS autem SICULUS (L. c. C. 94. Edit. cit.) Ibraëitarum Deum vocat *ιαω*. Alii vero extulere aliter,

gg) *Descriptio Græciæ* L. X. C. XII.

hh) *Advers. hæres.* T. III. L. I., ubi & *Jehovæ* nomen græcis litteris *ιαβε* audit.